

BÖLÜM 6

I-Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik Sorunları: Toplumsal Hayata Katılımın Önündeki Temel Engeller

Engelli bireylerin toplumsal hayata eşit ve etkin bir şekilde katılımının önündeki en büyük ve temel engellerden biri, hiç şüphesiz **erişilebilirlik** ve **ulaşılabilirlik** sorunlarıdır. Bu kavramlar, engelli bireylerin fiziksel çevreye, bilgiye, iletişime, hizmetlere ve teknolojilere diğer bireylerle eşit koşullarda ulaşabilmesini ifade eder. Ne yazık ki, ülkemizde ve dünyanın birçok yerinde mimari yapılar, ulaşım sistemleri, bilgi kaynakları ve iletişim araçları engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlenmemiştir. Bu durum, engelli bireylerin eğitim, istihdam, sağlık, sosyal yaşam ve kültürel faaliyetlere katılımını ciddi ölçüde kısıtlamakta ve onları toplumsal hayattan soyutlamaktadır. Bu bölüm, erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik kavramlarını derinlemesine inceleyerek, engelli bireylerin karşılaştığı temel sorunları ve bu sorunların çözülmesine yönelik kapsamlı önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

6.1. Erişilebilirlik Kavramı ve Kapsamı:

Erişilebilirlik, en geniş anlamıyla, herkesin herhangi bir ürüne, hizmete, bilgiye veya ortama bağımsız ve engelsiz bir şekilde ulaşabilmesi ve bunlardan yararlanabilmesi anlamına gelir. Engelli bireyler açısından erişilebilirlik, onların fiziksel çevreye (binalar, yollar, parklar vb.), ulaşım (toplu taşıma araçları, taksiler vb.), bilgi ve iletişime (internet, televizyon, kitaplar vb.), hizmetlere (eğitim, sağlık, bankacılık vb.) ve teknolojilere (bilgisayarlar, cep telefonları, yazılımlar vb.) diğer bireylerle eşit koşullarda ulaşabilmesini ve kullanabilmesini ifade eder. Erişilebilirlik sadece fiziksel engellerin kaldırılmasıyla sınırlı olmayıp, aynı zamanda bilgiye erişimdeki, iletişimdeki ve tutumsal engellerin de ortadan kaldırılmasını kapsar.

6.2. Ulaşılabilirlik Kavramı ve Önemi:

Ulaşılabilirlik ise, erişilebilirliğin özellikle fiziksel çevre ve ulaşım sistemleri bağlamındaki boyutunu vurgular. Engelli bireylerin bir yerden başka bir yere bağımsız ve güvenli bir şekilde gidebilmesi, eğitim kurumlarına, iş yerlerine, sağlık kuruluşlarına, sosyal etkinlik alanlarına ve diğer önemli mekanlara sorunsuz bir şekilde ulaşabilmesi, toplumsal hayata katılım için hayati öneme sahiptir. Ulaşılabilirlik sorunları, engelli bireylerin temel haklarına erişimini engelleyerek onların sosyal, ekonomik ve kültürel hayattan dışlanmasına neden olabilir.

6.3. Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik Alanındaki Temel Sorunlar:

Engelli bireylerin erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik alanında karşılaştığı sorunlar oldukça çeşitlidir ve hayatın birçok alanını etkilemektedir:

1. Mimari Erişilebilirlik Sorunları:

- **Binaların Giriş ve Çıkışlarında Engeller:** Rampaların olmaması, dik ve uzun merdivenler, döner kapılar, dar girişler ve eşikler, tekerlekli sandalye kullanan ve hareket kısıtlılığı olan bireyler için büyük bir engel teşkil etmektedir.
- **İç Mekanlardaki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Dar koridorlar, yetersiz asansörler veya asansörlerin kullanışsız olması, basamaklı geçişler, yüksek tezgahlar ve raflar, engelli bireylerin bina içinde rahatça hareket etmesini ve hizmetlere ulaşmasını zorlaştırmaktadır.
- **Tuvalet ve Diğer Ortak Alanlardaki Erişilebilirlik Sorunları:** Engelli bireylerin kullanımına uygun olmayan tuvaletler, yetersiz işaretlendirme, dar kapılar ve destek tutamaklarının olmaması gibi sorunlar, temel ihtiyaçların karşılanmasını dahi zorlaştırmaktadır.
- **Dış Mekanlardaki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Kaldırımların bozuk olması, yüksek bordür taşları, engelli rampalarının olmaması

veya yanlış tasarlanması, yaya geçitlerindeki yetersiz düzenlemeler, parklardaki ve diğr açık alanlardaki erişilebilirlik sorunları, engelli bireylerin bağımsız hareket etmesini engellemektedir.

2. Ulaşım Erişilebilirliği Sorunları:

- **Toplu Taşıma Araçlarının Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Otobüslerin, trenlerin, metroların ve tramvayların engelli rampalarına veya asansörlerine sahip olmaması, iç mekanlarının tekerlekli sandalye ve diğr yardımcı araç kullanan bireyler için uygun olmaması, sesli ve görsel bilgilendirme sistemlerinin yetersizliği, engelli bireylerin toplu taşıma araçlarını kullanmasını zorlaştırmaktadır.
- **Taksi ve Özel Ulaşım Hizmetlerindeki Erişilebilirlik Sorunları:** Erişilebilir taksi sayısının yetersizliği veya hiç olmaması, engelli bireylerin özel ulaşım ihtiyaçlarını karşılamakta büyük bir sorun teşkil etmektedir.
- **Hava ve Deniz Ulaşımındaki Erişilebilirlik Sorunları:** Havaalanları ve limanlardaki erişilebilirlik düzenlemelerinin yetersizliği, engelli bireylerin seyahat özgürlüğünü kısıtlamaktadır.

3. Bilgi ve İletişim Erişilebilirliği Sorunları:

- **Web Siteleri ve Dijital İçerikteki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Web sitelerinin, mobil uygulamaların ve diğr dijital içeriklerin görme engelliler için ekran okuyucu uyumlu olmaması, işitme engelliler için altyazı veya işaret dili çevirisi bulunmaması, bilişsel engelliler için sadeleştirilmiş dil kullanılmaması, bilgiye erişimi engellemektedir.
- **Televizyon ve Diğr Medya İçeriğindeki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Televizyon programlarında, filmlerde ve diğr medya içeriklerinde altyazı ve işaret dili çevirisinin yetersizliği, işitme engelli bireylerin bu içeriklerden yararlanmasını zorlaştırmaktadır.

- **Basılı Materyallerdeki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Kitapların, gazetelerin, dergilerin ve diğer basılı materyallerin görme engelliler için Braille veya sesli formatta olmaması, bu bireylerin bilgiye erişimini kısıtlamaktadır.
- **Acil Durum Bilgilendirme Sistemlerindeki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Acil durum anonslarının sadece sesli yapılması, işitme engelli bireylerin tehlikeyi fark etmesini geciktirebilir. Görsel ve dokunsal bilgilendirme sistemlerinin olmaması da diğer engelli grupları için sorun teşkil edebilir.

4. Hizmetlere Erişimdeki Erişilebilirlik Sorunları:

- **Eğitim Hizmetlerindeki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Erişilebilir okulların ve sınıfların yetersizliği, özel eğitim desteklerinin eksikliği, müfredatın ve materyallerin engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun olmaması, eğitim hakkına erişimi engellemektedir.
- **Sağlık Hizmetlerindeki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Sağlık kuruluşlarının fiziksel erişilebilirliğindeki sorunlar, bilgi ve iletişimdeki engeller, sağlık personelinin engellilik konusundaki bilgi eksiklikleri, engelli bireylerin nitelikli sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştırmaktadır. (Bu konu Bölüm 3’te detaylı olarak ele alınmıştır.)
- **Adalet ve Hukuk Hizmetlerindeki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Mahkeme binalarının ve diğer adalet kurumlarının fiziksel erişilebilirliğindeki sorunlar, işaret dili tercümanı ve diğer iletişim desteklerinin yetersizliği, engelli bireylerin adalet sistemine eşit şekilde erişimini engellemektedir.
- **Bankacılık, Posta ve Diğer Kamu Hizmetlerindeki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Bu tür hizmetlerin sunulduğu mekanların fiziksel erişilebilirliğindeki sorunlar, bilgi ve iletişimdeki engeller, engelli bireylerin bu temel hizmetlerden yararlanmasını zorlaştırmaktadır.

5. Teknolojilere Erişimdeki Erişilebilirlik Sorunları:

- **Donanım ve Yazılımlardaki Erişilebilirlik Eksiklikleri:** Bilgisayarların, cep telefonlarının ve diğer teknolojik cihazların görme engelliler için ekran okuyucu uyumlu olmaması, motor engelliler için alternatif giriş yöntemlerinin bulunmaması, bilişsel engelliler için sadeleştirilmiş arayüzlerin olmaması, teknolojilere erişimi kısıtlamaktadır.
- **Destekleyici Teknolojilere Erişimdeki Zorluklar:** Engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu özel yazılımlar, donanımlar ve yardımcı cihazlara erişimdeki maliyetler, bürokratik engeller ve bilgi eksikliği, bu teknolojilerden yeterince yararlanmayı engellemektedir.

6.4. Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirliğin Önemi:

Erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik, engelli bireylerin temel insan haklarının hayata geçirilmesi ve toplumsal hayata tam ve etkin katılımının sağlanması için vazgeçilmezdir:

1. **Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı:** Erişilebilirlik, engelli bireylerin diğer bireylerle eşit koşullarda yaşama hakkını güvence altına alır ve ayrımcılığın önlenmesine katkıda bulunur.
2. **Bağımsız Yaşam ve Özerklik:** Erişilebilir bir çevre ve ulaşım sistemleri, engelli bireylerin başkalarına bağımlı olmadan hareket etmelerini ve kendi kararlarını verebilmelerini sağlar.
3. **Eğitim ve İstihdam Hakkı:** Erişilebilir okullar ve iş yerleri, engelli bireylerin eğitim alma ve çalışma haklarını kullanmalarının ön koşuludur.
4. **Sağlık ve Sosyal Hizmetlere Erişim Hakkı:** Erişilebilir sağlık kuruluşları ve sosyal hizmet merkezleri, engelli bireylerin bu temel hizmetlerden yararlanmasını sağlar.

5. Kültürel ve Sosyal Hayata Katılım Hakkı: Erişilebilir mekanlar ve etkinlikler, engelli bireylerin sosyal ve kültürel hayata aktif olarak katılmalarına olanak tanır.

6. Bilgiye Erişim ve İfade Özgürlüğü Hakkı: Erişilebilir bilgi kaynakları ve iletişim araçları, engelli bireylerin bilgi edinme ve düşüncelerini ifade etme özgürlüklerini destekler.

6.5. Çözüm Önerileri: Engelsiz Bir Yaşam İçin Yol Haritası:

Engelli bireylerin erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik sorunlarının çözümü için kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşım benimsemek gerekmektedir:

1. Yasal Düzenlemelerin Etkin Uygulanması ve Denetlenmesi: Mevcut erişilebilirlik yasalarının ve standartlarının etkin bir şekilde uygulanması ve denetlenmesi hayati önem taşımaktadır. Yeni yapılacak tüm yapıların ve hizmetlerin evrensel tasarım ilkelerine uygun olarak planlanması ve inşa edilmesi zorunlu hale getirilmelidir.

2. Mevcut Yapı ve Hizmetlerin Erişilebilir Hale Getirilmesi: Mevcut binaların, ulaşım sistemlerinin, bilgi kaynaklarının ve hizmetlerin kademeli olarak erişilebilir hale getirilmesi için ulusal bir strateji ve eylem planı oluşturulmalı ve bu planın uygulanması için gerekli kaynaklar ayrılmalıdır.

3. Evrensel Tasarım İlkelerinin Benimsenmesi: Mimarlık, mühendislik, ürün tasarımı, bilişim ve iletişim gibi tüm ilgili alanlarda evrensel tasarım ilkelerinin benimsenmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Eğitim müfredatlarına erişilebilirlik ve evrensel tasarım konuları dahil edilmelidir.

4. Farkındalık ve Eğitim Çalışmaları: Kamuoyunda, mimarlar, mühendisler, şehir plancıları, ulaşım sektörü çalışanları ve diğer ilgili meslek grupları arasında erişilebilirlik konusunda farkındalık artırıcı

eğitimler düzenlenmelidir. Engelli bireylerin deneyimleri ve ihtiyaçları konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

5. Teknolojik Çözümlerin Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması:

Erişilebilir teknolojilerin geliştirilmesi ve engelli bireylerin bu teknolojilere erişiminin kolaylaştırılması için teşvikler sağlanmalıdır. Destekleyici teknolojilere yönelik Ar-Ge çalışmaları desteklenmelidir.

6. Engelli Bireylerin Katılımının Sağlanması: Erişilebilirlik standartlarının belirlenmesi, projelerin planlanması ve uygulanması süreçlerinde engelli bireylerin ve onların temsilci kuruluşlarının aktif katılımı sağlanmalıdır.

7. Denetim ve İzleme Mekanizmalarının Oluşturulması: Erişilebilirlik düzenlemelerinin uygulanmasını denetleyecek bağımsız mekanizmalar oluşturulmalı ve ihlal durumunda etkin yaptırımlar uygulanmalıdır.

8. Kamu ve Özel Sektör İşbirliğinin Güçlendirilmesi: Erişilebilirlik hedeflerine ulaşmak için kamu ve özel sektör arasında işbirliği teşvik edilmeli ve iyi uygulama örnekleri yaygınlaştırılmalıdır.

Sonuç olarak, erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik sorunlarının çözümü, engelli bireylerin insan haklarının korunması ve toplumsal hayata tam ve etkin katılımının sağlanması için hayati bir zorunluluktur. Engelsiz bir yaşam için atılacak her adım, sadece engelli bireylerin değil, tüm toplumun refahını ve kalitesini artıracaktır. Unutmamalıyız ki, erişilebilir bir dünya, herkes için daha yaşanabilir bir dünyadır.